

leren

03

De diverse leeromgeving

Lang niet alle leeromgevingen zien er hetzelfde uit. Formeel leerplichtonderwijs, opleiding, vormingswerk en sociaal-cultureel werk bieden elk een eigen kader waarbinnen leerkrachten, trainers, opleiders en vormingswerkers aan de slag gaan. Leerkrachten hanteren doorgaans andere methoden en werkvormen dan sociaal-culturele werkers, ze streven ook andere doelen na. Maar ook de leerlingen, cursisten of deelnemers met wie zij werken bepalen hoe de leeromgeving er uitziet. Begeleid je het leren van kinderen, jongeren of volwassenen, telkens stelt dit specifieke eisen aan een ideale leeromgeving.

Er is ook heel wat gemeenschappelijk. Regelmatige ontmoetingen typeren de meeste leeromgevingen, ontmoetingen tussen leerlingen en leerkrachten, tussen opleiders en cursisten, vormingswerkers en deelnemers, maar evengoed tussen leerlingen, cursisten en deelnemers onderling. Doorgaans komen zij op dagelijkse, wekelijkse of tweewekelijkse basis samen op een vaste plaats. Dit maakt van veel leeromgevingen een sterke uitvalsbasis voor de ontwikkeling van solidariteit. Zo zitten leerlingen en leerkrachten een gans jaar lang met elkaar in hetzelfde schuitje. Deze intensieve nabijheid bevordert lotsverbondenheid.

Ook al bepalen de eindtermen wat er geleerd wordt op school, de weg daar naartoe ligt open. Leerkrachten beschikken over heel wat bewegingsruimte. In een formele leeromgeving zoals in de klas neemt de leerkracht de leiding en bepaalt hij hoofdzakelijk zelf de agenda en de aanpak. In sociaal-culturele activiteiten is de vrijheidsgraad van vormingswerkers nog groter. Daar kunnen niet alleen vormingswerker maar ook deelnemers in grote mate zowel doelen als de weg daar naartoe bepalen. Deze relatieve vrijheid in de uiteenlopende leeromgevingen biedt specifieke mogelijkheden voor de ontwikkeling van solidariteit in diversiteit.

Alle vormen van educatie besteden aandacht aan zowel de persoonlijke autonomie van elke leerling of deelnemer als aan groepsprocessen en gemeenschapsvorming in en rond de klas of deelnemersgroep. De laatste decennia observeren we groeiende aandacht voor individuele zelfontplooiing, individuele leerbehoeften en individuele competentieontwikkeling. Dit zet een tweevoudige inzet op individu en op gemeenschap onder druk. Met een uitgekiend zorgbeleid, uitgesproken klasdifferentiatie en persoonlijke leertrajecten besteden leerkrachten aandacht aan elke leerling afzonderlijk. Ook in het sociaal-cultureel veld is er een tendens om zo goed en zo veel als mogelijk op de specifieke leernoden van elk individu in te spelen. De inspanningen die leerkrachten en vormingswerkers leveren om van hun klas, school of groep een open gemeenschap te maken met een betrokkenheid op elkaar en de leerstof verdwijnt hierdoor op de achtergrond. Veel vormen van solidariteit in diversiteit ontstaan nochtans in zo'n gemeenschap.

Diversiteitsprojecten in onderwijs en vorming

Mater Dei

Sinds de jaren '90 zag Mater Dei, een katholieke basisschool aan het Sint-Jacobsplein in Leuven, haar leerlingenbestand sterk veranderen. In vergelijking met andere scholen in de buurt kent Mater Dei nu een oververtegenwoordiging van kansarme leerlingen en leerlingen met migratieroots. In de loop van de jaren hebben opeenvolgende directies, samen met leden van de raad van bestuur, het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB) en het leerkrachtenteam, de school fundamenteel veranderd. Met vallen en opstaan. Dat veranderingsproces uit zich op vele verschillende manieren: in de pedagogische aanpak op school, het zorgbeleid, de communicatie met ouders, de ruimtelijke vormgeving, de verknoping met buurtorganisaties en in pleidooien voor sociale mix op stadsniveau.

HIVSET

Op de campus aan de Graatakker en de Apostoliekenstraat in Turnhout biedt de katholieke school HIVSET een secundaire graad Gezondheids- en Welzijnswetenschappen, een derde graad Farmaceutisch Technisch Assistent, een tweede graad Verzorging-Voeding en een derde graad Verzorging aan. Naast deze TSO- en BSO-opleidingen, herbergt de school ook verschillende OKAN-klassen (onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers). Tijdens speeltijden in de voor- en de namiddag en tijdens de middagpauze delen de leerlingen uit de verschillende graden en afdelingen de speelplaats en de cafetaria. Zes verschillende leerkrachten en secretariatsmedewerkers houden er op die momenten toezicht.

De Mangoboom in Bloei

Le Manguier en Fleurs startte als een Congolese zelforganisatie in Anderlecht. Ondertussen verstrekt ze diensten aan mensen van tientallen nationaliteiten. Velen onder hen zijn nieuwkomers. De Mangoboom in Bloei wil het samenleven in het superdiverse Brussel bevorderen. Ze organiseert taallessen voor volwassenen en huiswerkklasjes voor kinderen. Met sociaal-culturele activiteiten biedt ze ontmoetingskansen en zet ze in op gemeenschapsvorming. Tijdens de vele contactmomenten is er altijd gelegenheid om op een laagdrempelige manier persoonlijke kwesties aan te kaarten: van gezondheidsproblemen tot administratieve vragen. De begeleiders van al die activiteiten zijn zelf grotendeels burgers met migratieroots.

Learning Community Nevenstroom

Brusselleer (een Centrum voor Basiseducatie) en Citizenne Vormingsplus (een volkshogeschool) namen samen het initiatief voor een learning community. Onder begeleiding van sociaal-cultureel werkers komt een zeer diverse groep Brusselaars elke twee weken samen om Nederlands te oefenen en de stad te verkennen. De groep bestaat uit cursisten die 'Nederlands als tweede taal' (NT2) volgden in Brusselleer, maar er na verloop van tijd als 'uitgeleerd' werden geëvalueerd. Door activiteiten binnenshuis af te wisselen met deelname aan het sociaal-culturele leven buitenshuis, creëert Citizenne een veilige omgeving om op een erg praktische manier aan de slag te gaan. Deelnemers oefenen samen hun Nederlands, delen interesses met elkaar en versterken hun positie in de Brusselse sociaal-culturele gemeenschap.

Samen leren in superdiversiteit

Diversiteit

De wijze waarop diversiteit binnenkomt in een leeromgeving is van groot belang. Nevenstroom beschouwt diversiteit vanaf het begin als een Brusselse realiteit en een toetssteen voor de werking. De Mangoboom in Bloei startte als een Congolese zelforganisatie, maar koos er uiteindelijk zelf voor om zich te richten op alle buurtbewoners. De meeste scholen die nu superdivers zijn, waren dat vroeger niet. Ze kozen er doorgaans ook niet zelf voor om divers te worden. Bij sommige beroepskrachten leeft daarom een nostalgische hang naar het minder diverse verleden. Op HIVSET zorgde de toename van het aantal OKAN-leerlingen voor ongerustheid bij leerkrachten. De directie leverde inspanningen om hen te verspreiden over zo veel mogelijk Kempense scholen. Mater Dei kampte lange tijd met een spanning tussen een groep pleitbezorgers van een radicaal andere school en een groep die vasthield aan een elitaire status quo.

Alle inspanningen om sociale mix te bewerkstelligen ten spijt, kenmerkt sociaaleconomische en sociaal-culturele segregatie nog steeds het onderwijs en vormingswerk van vandaag. Bij Nevenstroom is dit het gevolg van een specifiek doelgroepenbeleid: de ontwikkeling van een vormingsaanbod voor volwassenen die niet meer terecht kunnen bij basiseducatie. Bij Mater Dei hangt dit samen met de vrije onderwijskeuze en vermijdingsstrategieën van kansrijke ouders. Ook leeromgevingen die op het eerste gezicht sterk gemixt zijn, herbergen lang niet alle kinderen. Uiteraard is het relevant om naar SES-indicatoren (schooltoelage, thuistaal, opleidingsniveau moeder, buurt) te kijken. Zo zien we dat scholen die etnisch-cultureel gemengd zijn vaker homogeen zijn op sociaaleconomisch gebied. Maar ook met verschillen in leersnelheid, ouderlijke steun en burgerschapsstatuut moeten we rekening houden. Sociale mix is nooit een fait accompli.

Het gros van de leerkrachten, opleiders en vormingswerkers heeft een blanke, middenklasse achtergrond. Dit bemoeilijkt de vorming van solidariteit in superdiversiteit. Beroepskrachten met een andere etnische afkomst brengen een talenkennis, een culturele gevoeligheid en een brede waaier aan eigen ervaringen mee die het samenleven in diversiteit ten goede komt. Een begeleidster bij Nevenstroom met Marokkaanse roots kan niet alleen tolken naar het Arabisch, maar vervult ook een voorbeeldfunctie. In De Mangoboom in Bloei ontstaat er snel een vertrouwensrelatie tussen begeleiders en deelnemers. Dat de meeste begeleiders zelf migratieroots hebben, is hierbij doorslaggevend.

Solidariteit speelt ook een rol op grotere schaal. De extra werkmiddelen en personeelsuren die scholen als HIVSET en Mater Dei krijgen op basis van leerlingenkenmerken zijn doorslaggevend voor vele praktijken die de school kan opzetten. De professionele omkadering van een project als Learning Community Nevenstroom is enkel mogelijk doordat middelen via belastingen herverdeeld worden onder de vorm van subsidies. Zonder deze structurele vormen van solidariteit op het niveau van de Vlaamse Gemeenschap, komt de solidariteit in concrete en lokale leeromgevingen niet – of veel moeilijker - tot stand.

Kinderen, jongeren en volwassenen met verschillende achtergronden brengen veel tijd samen door op de schoolbanken. Dit leidt tot lichte vormen van solidariteit.

Solidariteitspraktijken

Ondanks de segregatie, blijven leeromgevingen plaatsen waar leerlingen elkaar ontmoeten die elkaar anders wellicht niet zouden tegenkomen. Kinderen, jongeren en volwassenen met verschillende achtergronden brengen veel tijd samen door op de schoolbanken. Dit leidt tot lichte vormen van solidariteit. Als leerlingen op HIVSET spreken over solidariteit, hebben ze het over vriendelijkheid, vriendschap, welwillendheid en respect. Op de speelplaats worden geen grote herverdelingsstructuren opgezet. In het hier en nu van Nevenstroom en De Mangoboom in Bloei tonen deelnemers hun bezorgdheid en betrokkenheid op elkaar. Ze helpen elkaar waar mogelijk. Ze delen tijd, aandacht, warmte en zorg. We typeren dit als lichte vormen van solidariteit. Dat betekent niet dat ze onbelangrijk zijn in het leven van de betrokkenen. Integendeel.

Voor tal van geëngageerde directies, bevlogen leerkrachten, gepassioneerde CLB-medewerkers, vrijwilligers in huiswerkklasjes en begeleiders in het sociaal-culturele volwassenenwerk is het streven naar een kwaliteitsvolle leeromgeving voor iedereen een persoonlijke ambitie. Dag in dag uit zetten ze zich in om de kansen van hun leerlingen op sociale mobiliteit te vergroten. Dikwijls voelen zij aan dat ze de platgetreden paden moeten verlaten. Hoe ga je om met nieuwkomers die geen woord Nederlands spreken? Hoe krijg je ongeletterde ouders op een oudercontact? Wat doe je met onbetaalde rekeningen en lege brooddozen? Wat als het schoolfeest minder geld oplevert dan verhoopt? De energie en de tijd die beroepskrachten en vrijwilligers dag in dag uit steken in het beantwoorden van deze vragen, is ongetwijfeld een vorm van solidariteit.

Burgerschapspraktijken

Formele onderwijscontexten bieden doorgaans weinig ruimte voor burgerschapspraktijken. Zelfs sociale onrechtvaardigheden binnen de schoolmuren kunnen leerlingen maar moeilijk op de agenda zetten. Laat staan dat ze gehoor krijgen voor claims op economische herverdeling, culturele erkenning en politieke vertegenwoordiging. Ondanks de relevante aandachtspunten die aangekaart en aangepakt worden in ouderraden, schoolraden en leerlingenraden, blijft de school in de eerste plaats gekenmerkt door een integratielogica. Daarbinnen is er weinig ruimte voor een fundamentele herdenking en transformatie van de bestaande orde, zelfs wanneer het onderwijs ongelijkheden bestendigt. Actuele discussies over de plaats van burgerschapsleren in de eindtermen zijn daarom hoopgevend.

In onderwijs en vormingswerk nemen leerkrachten, begeleiders en sociaal-cultureel werkers hun verantwoordelijkheid als geëngageerde burgers op. Wanneer ze ervaren onrecht en uitsluiting bij kinderen, jongeren en volwassenen publiek aanklagen, vervullen ze een megafoonfunctie. Zeker in formele onderwijscontexten behoort zo'n belangenbehartiging niet tot het takenpakket van leerkrachten. Zij hebben meestal ook niet de hefboomen in handen om invloed uit te oefenen op het lot van hun leerlingen, zeker niet buiten de onderwijscontext. Dit kan leiden tot een gevoel van machteloosheid of een burn-out. Binnen het sociaal-cultureel volwassenenwerk nemen vormingswerkers en vrijwilligers de rol van belangenbehartiger wel expliciet op. Citizenne en De Mangoboom in Bloei beschouwen dit als een van de kerntaken. Dit maakt het voor beroepskrachten en vrijwilligers gemakkelijker om een politieke rol te vervullen.

Verschillende beroepskrachten voelen aan dat er in het 'hier en nu' meer ruimte is om werk te maken van culturele erkenning dan van economische herverdeling. De visietekst van Mater Dei stelt dat iedereen recht heeft op respect, erkenning en waardering voor zijn anders-zijn. Dit blijft geen dode letter. Op het jaarlijks eetfestijn serveert de kok kip. In de kleuterklassen vieren ze verjaardagen volgens verschillende tradities. Maar ondanks alle inspanningen botst de school op grenzen om ook materiële herverdeling mogelijk te maken. Zeker in een school met een meerderheid aan kansarme leerlingen is het moeilijk om economische solidariteit op schoolniveau te realiseren. Door onbetaalde rekeningen en een daling van de eigen inkomsten betaalt de school uiteindelijk mee de prijs van de kansarmoede. Ook De Mangoboom in Bloei en Nevenstroom zijn voor het wegwerken van financiële drempels afhankelijk van geldstromen op een grotere schaal. Tegen de achtergrond van besparingen valt dit moeilijk op lokaal niveau te realiseren.

Bronnen van solidariteit

In leeromgevingen is ontmoeting een belangrijke bron van solidariteit. Toch mag je niet aannemen dat informele interacties tussen leerlingen automatisch tot solidariteit leiden. De meeste ontmoetingen op de speelplaats van HIVSET zijn eerder vluchtig en oppervlakkig. Vele interacties leiden niet tot dialoog, maar blijven beperkt tot kijken en bekeken worden. Deze observaties richten zich voornamelijk op de uiterlijke kenmerken van medeleerlingen: hoe ze eruitzien, welke kledij ze dragen, hoe ze hun lichaam verzorgen, welke taal ze spreken, enzovoort. Dat gaat dikwijls gepaard met een focus op de culturele verschillen tussen 'wij' en 'zij', autochtonen en allochtonen, OKAN-leerlingen en niet-OKAN-leerlingen. Stereotypes worden zo zelden of nooit doorprikt.

Zowel De Mangoboom in Bloei als Nevenstroom zien ontmoeting als een doel op zich. Ze investeren hard in het scheppen van een (afspraken)kader om betekenisvolle ontmoetingen mogelijk te maken en vallen daarvoor terug op een specifieke normen en waarden. Zo wordt van iedereen

in De Mangoboom in Bloei gevraagd tolerant te zijn en respect te hebben voor elkaars eigenheid. Citizenne stelt vier organisatiewaarden voorop:

1. Geloof in de kwaliteiten en de mogelijkheden van Brusselaars en Brussel;
2. Gelijkheid, duurzaamheid en verantwoordelijkheid;
3. Respect voor diversiteit;
4. Solidariteit en openheid.

Het belang dat ze hechten aan deze waarden als basis voor ontmoeting illustreert hoe sociale mix in de leeromgeving geen eindpunt, maar een vertrekpunt is voor de ontwikkeling van solidariteit in diversiteit.

De vaststelling dat bepaalde kinderen, jongeren en volwassenen minder kansen hebben, maakt het opzetten van een leeromgeving ook tot voorwerp van strijd. Zowel De Mangoboom in Bloei als Nevenstroom kan je zien als het resultaat van een strijd voor een alternatieve leeromgeving. Op en rond Mater Dei vonden diverse actoren elkaar in de strijd voor het recht op kwaliteitsvol onderwijs voor iedereen. Sommigen haalden hun motivatie uit eigen ervaringen met armoede. Anderen engageerden zich vanuit hun sociale bewogenheid of vonden inspiratie in christelijke normen en waarden. Zij betrekken leerlingen en ouders amper in die strijd. De Mangoboom in Bloei en Nevenstroom betrekken hun deelnemers daar wel bij.

Het heersende talentdiscours in onderwijs en opleiding onderkent maar een beperkte waaier aan talenten waarvoor we wederzijdse afhankelijk zijn van elkaar. Om uitsluiting tegen te gaan, benadruk je best de gelijkwaardigheid van competenties en talenten en ken je de bijdrage van iedere leerling of van iedere deelnemer onderstrepen. De begeleiders van De Mangoboom in Bloei en Nevenstroom zetten hier sterk op in, bijvoorbeeld door een open discussie aan te gaan over wat telt als een bijdrage tot de groep.

Plaats

Kenmerken van de specifieke plaats waar leerlingen en deelnemers samen leren spelen een belangrijke rol. Op HIVSET is dat onder meer de inrichting van de speelplaats. Er is veel groen. Er zijn zitbanken. Er is zelfs een hangmattenmolen. De speelplaats wordt goed onderhouden. Zowel de leerlingen als de leerkrachten benadrukken dat ontmoetingen in zo'n aantrekkelijke omgeving in een aangename sfeer verlopen. De speelplaats heeft een grillige vorm met hoekjes en kantjes. Je bent niet altijd voor iedereen zichtbaar en hoeft niet altijd met iedereen te interageren. Op een lege, rechthoekige speelplaats is het veel moeilijker om je aan het gezichtsveld van toezichthouders en medeleerlingen te onttrekken. De vormgeving van de speelplaats heeft een belangrijke invloed op ontmoeting als bron van solidariteit, en op de manier waarop toezichthouders hierop kunnen ingrijpen.

Bij De Mangoboom in Bloei en Nevenstroom zijn sociale dimensies van plaats cruciaal. De gebouwen waar deelnemers op wekelijkse of tweewekelijkse basis verzamelen, vervullen een nestfunctie voor de groep: een eigen, veilige, vertrouwde omgeving waar iedereen zichzelf kan zijn. Zo'n plaatsen zijn noodzakelijk om groepen van etnisch-culturele en socio-economisch diverse achtergrond - letterlijk en figuurlijk - een plek te geven in de samenleving. Dat ze in het hart van de stad samenkomen, is dan ook betekenisvol.

Symbolische kenmerken van plaats treden in de praktijkvoorbeelden ook op de voorgrond. Zo beweren verschillende betrokkenen op HIVSET en Mater Dei dat de Christelijke grondslag tot op vandaag doorwerkt in de school, zelfs nu het aantal praktiserende katholieken er bijzonder laag is. De directeur van HIVSET gaat er prat op dat het Christelijke geloof elke dag opnieuw gestalte krijgt in zijn sanctionerings- en inschrijvingsbeleid. Zo probeert hij om niemand van school te sturen voor hij een andere school voor het kind heeft gevonden. De geschiedenis van de Gasthuiszusters – zo wordt geclaimd – speelt ook mee in de tolerantie voor de hoofddoek.

In een onderwijsmarkt gekenmerkt door keuzevrijheid speelt het imago van de school een cruciale rol. Scholen met een superdivers leerlingenbestand kampen met het stigma van de concentratieschool. Dat belemmert niet alleen de totstandkoming van solidariteit met externe partners zoals andere scholen en stadsbesturen, maar levert ook spanningen op binnen de school zelf. Teruggrijpen naar de plaats-identiteit uit het verleden kan daarbij desolidariserend werken. Terwijl sommigen op Mater Dei onderstrepen dat de school meer dan tweehonderd jaar geleden al werd gesticht als een school voor armen en wezen, beroepen anderen zich op het beeld van de eliteschool voor kinderen van de professoren die aan het werk zijn in Gasthuisberg.

Leerprocessen

Eindtermen leggen vast wat scholieren moeten kennen en kunnen. Respect voor andere culturen hoort daarbij, maar even goed de finesses van de staartdeling. Het sociaal-cultureel werk verknoopt haar educatieve opdracht meestal met andere functies zoals een gemeenschapsvormende, recreatieve, culturele en politiek-activerende functie. Leren en burgerschaps- en solidariteitspraktijken vallen er vaker samen en behoren tegelijkertijd tot de kerntaak.

Zowel het onderwijs als het sociaal-cultureel werk bieden scholieren en volwassenen talrijke kansen om op een ongedwongen manier kennis te maken met andere culturen en gewoontes. In uitwisselingsprojecten op HIVSET stellen leerlingen hun land, werelddeel en cultuur voor. In De Mangoboom in Bloei en Nevenstroom kunnen deelnemers spontaan over hun culturele achtergrond en thuisland vertellen. Ook op de speelplaats van HIVSET leren jongeren elkaar kennen los van een of ander vak of leerdoel. Allemaal kansen tot verbindend leren waarbij betrokkenen kunnen inzoomen op wat ze delen en de betrokkenheid op elkaar kan groeien. Ze delen tal van ervaringen: samen jong zijn, allemaal graag lekker koken en eten, allemaal graag verjaardagen vieren, allemaal graag hun huis gezellige inrichten, allemaal graag Nederlands verder oefenen en nog veel meer.

Scholen introduceren nieuwkomers ook in bestaande tradities en praktijken op basis van normerend leren. Leerlingen leren geleidelijk aan functioneren volgens de waarden en normen van de Vlaamse gemeenschap. De OKAN-klassen van HIVSET zijn in de eerste plaats gericht op integratie. Ook door het leren naleven van het schoolreglement, maken nieuwkomers zich Vlaamse normen en waarden eigen. In De Mangoboom in Bloei en Nevenstroom speelt dat normerend leren op een heel andere wijze. Hier staat niet de integratie in een Vlaamse gemeenschap voorop maar de integratie binnen een superdiverse gemeenschap. Ook een vormingswerker, geboren en getogen als ket, is een nieuwkomer in het superdiverse Brussel.

Normerende en verbindende leer dynamieken kenmerken onze scholen, onderbrekend leren komt er veel minder op de voorgrond. Misschien zijn burgerschapspraktijken er net daarom zeldzaam. In gans de omvorming van Mater Dei werden leerkrachten en directie nochtans uitgedaagd om de rol en positie van waaruit ze gewoonlijk beroepsmatig spreken en handelen in vraag te stellen. Ook op HIVSET zorgde de komst van OKAN-leerlingen voor het herdenken van de wijze waarop het school toezicht houdt op de leerlingen. In meer informele leeromgevingen liggen er op het eerste zicht meer kansen om de éénstemmigheid over wat waarneembaar, denkbaar en mogelijk is in onze samenleving te doorbreken. In De Mangoboom in Bloei beroepen begeleiders zich op de gelijkheid van mensen en dagen ze deelnemers uit anders te denken over taal, verschil, gemeenschap en samenleven in superdiversiteit. Nevenstroom vertrekt vanuit de vaststelling dat de huidige samenleving te hoge drempels opwerpt voor veel volwassenen die Nederlands willen leren.

Zowel het onderwijs als het sociaal-cultureel werk bieden scholieren en volwassenen talrijke kansen om op een ongedwongen manier kennis te maken met andere culturen en gewoontes.

Spanningsvelden

Een eerste belangrijk spanningsveld is dat tussen afstand en nabijheid. Ondanks de intentie om 'brede scholen' op te richten, werken scholen nog te vaak als een eiland op stadsniveau. Ze staan heel sterk op hun autonomie, daardoor blijven kansen op de ontwikkeling van solidariteit in superdiversiteit onbenut. Mater Dei functioneert ondertussen als een knooppunt in een netwerk van buurtorganisaties. Vele leerlingen gaan na schooltijd naar de kinderopvang en de huiswerkbegeleiding van buurtwerking 't Lampeke. Eén keer per week zetten zij ook activiteiten op binnen de muren van de school. Deze samenwerking is een win-win voor zowel de school als de buurtwerking. Ook op stadsniveau kan men interessante allianties aangaan. Discussies over inschrijvingsmodaliteiten of sociale mix tonen dit aan. Vraag is of solidariteit nog verder kan reiken. Een superdiverse groep leerlingen zit sowieso ingebed in een breed netwerk van relaties met plaatsen over gans de wereld. De gemiddelde leerkracht met een blanke, middenklasse achtergrond heeft het echter lastig om solidariteit te enten op de school als een relationele plaats. Bij De Mangoboom in Bloei, waar de meeste vrijwilligers zelf migratieroots hebben, speelt dit veel minder.

In het domein leren zien we ook een sterk spanningsveld tussen affirmatie en transformatie. Binnen Mater Dei was er lange tijd een conflict tussen twee groepen leerkrachten. Volgens de ene bestond solidariteit erin om kansarme en anderstalige kinderen zo goed mogelijk te integreren in de bestaande aanpak. De andere vond het juist nodig om de bestaande educatieve en organisatorische praktijken fundamenteel te herzien. Dit ging gepaard met sterke meningsverschillen over de pedagogische infrastructuur, de didactische aanpak, de communicatie naar ouders, de inning van de schoolrekening en het opzet van ouderparticipatie. Uiteindelijk overheerste de visie dat men enkel solidair kon zijn door het pedagogisch project en de uitgangspunten van de school fundamenteel te veranderen.

In het onderwijs voelt men niet altijd en overal even sterk de nood tot transformatie. Discussies rond segregatie tonen aan dat sociale mix voornamelijk belangrijk is om een superdiverse groep leerlingen te integreren in de bestaande orde, niet om de kinderen van Vlaamse middenklassers uit te dagen om hun zelfbeeld en hun denken over de andere fundamenteel te herzien. Dit verklaart waarom 'zwarte' 'concentratiescholen' veel meer wordt geïmpliciteerd dan het bestaan van 'witte' 'elitescholen'.

